

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота магістра
з теми: «ФОРМУВАННЯ УМІНЬ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
СКЛАДАТИ ТЕКСТИ-ОПИСИ»

Виконала: студентка 2 курсу

Спеціальності 013 Початкова освіта

Лазарко Ольга

Керівник: Мартіна О.В.,

кандидат філологічних наук, доцент

Рецензент: Гордійчук М.С.,

кандидат педагогічних наук, доцент

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕКСТ ЯК ОСНОВНА ОДИНИЦЯ МОВЛЕННЯ.....	9
1.1. Текст та його основні ознаки	9
1.2 .Текст і навчання зв'язного мовлення.....	17
Висновки до розділу I.....	30
РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ НАД ТЕКСТОМ–ОПИСОМ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ.....	32
2.1. Особливості роботи над текстами-описами.....	32
2.2.Лінгвістичний аналіз тексту як основа для формування умінь в учнів початкових класів складати тексти-описи.....	43
2.3. Збагачення мовлення учнів синонімами та антонімами під час роботи над текстом.....	50
2.4. Робота за картиною як один із засобів формування умінь у молодших школярів складати тексти-описи.....	63
2.5. Результати експериментального-дослідного навчання.....	73
Висновки до розділу II.....	80
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	85

Актуальність дослідження. Сучасні пріоритети розвитку освіти вимагають створення якісно нової школи, зорієнтованої на виховання особистості нового типу, спроможної самостійно приймати нестандартні рішення, здійснювати вільний вибір, творчо мислити, гнучко реагувати на зміни обставин.

Проголосивши людину найвищою цінністю, наша держава стала на шлях втілення гуманістичних ідей у педагогічну теорію та практику. Тому навчання у сучасній школі має забезпечувати оптимальні передумови для самореалізації особистості школяра, розкриття усіх закладених у ній природних задатків, її здатності до свободи, відповідальності і творчості.

Реформа середнього шкільництва Міністерства освіти і науки – «Нова українська школа» передбачає створення школи, де діти будуть навчатися через діяльність, а основна увага спрямована на розвиток компетентностей, а не запам'ятовування фактів. Серед груп компетентностей, яких потребує сучасне життя, виокремлюють комунікативні, якими передбачаються опанування важливим у роботі і суспільному житті усним і писемним мовленням.

Відповідно до Державного стандарту мета і завдання навчального предмета «Українська мова» в початковій школі полягає не лише в опануванні вміннями читати і писати, а й у мовленнєвому розвитку молодших школярів – умінь висловлюватися в усіх доступних для них формах, типах і стилях мовлення. Розвиток мовлення має набути статусу провідного принципу навчання рідної мови в загальноосвітній школі, зокрема в її початковій ланці[16, с.8].

У Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті, де визначено перспективи подальшого вдосконалення навчально-виховного процесу, наголошується, що освіта має сприяти «формуванню високої мовної культури та мовної компетентності громадян, поваги до державної мови»[15, с.4]. З метою підвищення рівня культури мовлення школярів зміст шкільної освіти відповідно до етнокультурознавчого компонента має спрямовуватись

на здійснення естетичного впливу засобами української мови як навчального предмета, одним із шляхів реалізації якого є ознайомлення з характерними якостями української мови, з багатством, мелодійністю, образністю[28,с.18].

Реалізація комунікативної лінії як однієї з провідних у навчанні рідної мови школярів можлива за рівномірного та паралельного розвитку всіх типів мовлення: розповіді, опису та міркування.

Виховання мовленнєвої культури тісно пов'язане з оволодінням мовними засобами в будь-якій мовленнєвій ситуації, умінням користуватися багатством української мови, правильно й виразно висловлювати свої думки (текстотворення). Формування в молодших школярів умінь і навичок користуватися мовними засобами в процесі сприймання, розуміння та продукування текстів усної і писемної форм є провідною метою навчання української мови. Від того, як учень володіє означеними формами мовленнєвої діяльності, залежить його внутрішня культура, моральні переконання та естетичні ідеали. Образне мовлення є показником якісного, емоційно багатого мовлення і виступає для учнів початкових класів як мовлення, в якому передбачається вживання слів і словосполучень у незвичайному метафоричному значенні, що дає можливість художньо відтворювати дійсність.

Демократичне перетворення суспільства зумовлює нові пріоритети освіти – на перший план висувається проблема людини, її здатність до творчої самореалізації. Дух творчості має плекатися з перших кроків шкільного життя дитини. Тому молодший шкільний вік є дуже відповідальним періодом у формуванні творчого мислення учнів, яке передбачає не стандартне засвоєння знань у готовому вигляді, а самостійну переробку, переосмислення, узагальнення та систематизацію набутого.

Ця проблема досліджується вітчизняними та зарубіжними психологами. Результати досліджень втілились в ідею розвивального навчання. Окремі напрямки її знаходять сьогодні реалізацію в дидактичній практиці. Проте, не всі питання у цій галузі досліджені, зокрема недостатньо

вивчено такий засіб реалізації творчих потенцій молодших школярів як вивчення рідної мови.

Практика навчання постійно вимагає пошуку нових підходів до реалізації творчого інтелектуального потенціалу дітей. Існуючі шкільні традиційні методиками, хоча і містять, безумовно, розвиваючі тенденції, проте не завжди задовольняють дійсні потреби самої дитини, отже, не працюють на повну потужність. Попри існуючі програмні вимоги щодо мовлення, останнє залишається на низькому рівні не тільки у молодших школярів, а й у дітей середнього та старшого віку.

Недостатнє теоретико-практичне опрацювання питання розвитку образного мовлення учнів, низький рівень мовленнєвої культури школярів, відсутність спеціальної систематичної роботи над формуванням мовленнєво-комунікативних умінь під час аналізу художнього твору і складання текстів-описів, а також потреба розвивати творчу мовну особистість, здатну вільно, комунікативно виправдано користуватися засобами мови в усному і писемному мовленні зумовили вибір теми дипломного дослідження й обумовили його актуальність.

Основою формування умінь і навичок зв'язного мовлення є сукупність понять з лінгвістики тексту і стилістики, які стали визначальними в сучасній програмі з мови. Учитель, який прагне добре організувати роботу над розвитком мовлення учнів, має бути обізнаний не лише з найновішими досягненнями психолінгвістики, зокрема психології усного та писемного мовлення, вікової та педагогічної психології, інформатики, ораторського мистецтва, педагогіки і, звичайно, з лінгвістики тексту [25, с.42]. Щоб виховати учня, здатного через словесну тканину твору сприймати втілені в ньому авторські ідеї, необхідно постійно працювати над формуванням в учнів відчуття семантичних та емоційно-експресивних відтінків слова. А також тих додаткових значень, що впливають з контексту, збагачуючи висловлювання змістовою інформацією. Шлях до цього – лінгвістичний аналіз текстів, художніх творів або їх фрагментів.

Отже, **мета** нашої кваліфікаційної роботи полягає в комплексному дослідженні методів опрацювання текстів-описів на уроках зв'язного мовлення.

Досягнення цієї мети передбачає розв'язання **таких завдань**:

1. опрацювати навчально-методичну літературу з обраної теми;
2. визначити місце тексту як окремої синтаксичної одиниці в системі методики і розвитку мови;
3. з'ясувати етапи роботи над структурою тексту-опису на уроках зв'язного мовлення;
4. описати методи роботи над текстами-описами.

Об'єкт дослідження: мовленнєво-комунікативна діяльність учнів початкових класів.

Предмет дослідження: методика формування текстотворчих умінь в учнів на основі тексту-опису.

Гіпотеза дослідження: рівень мовленнєво-комунікативної підготовки учнів початкової школи значно підвищиться, якщо: здійснювати навчання рідної мови на комунікативно-діяльній і функціонально-стилістичній основі; застосовувати на уроках рідної мови спеціальної системи вправ і завдань, спрямованих на розвиток мовленнєво-комунікативних умінь школярів у репродуктивних і продуктивних видах мовленнєвої діяльності.

Розв'язання поставлених завдань і необхідність перевірки у процесі дослідження вихідних припущень зумовили використання таких **методів**:

- **теоретичних** – вивчення нормативних документів і праць з актуальних проблем початкової освіти, аналіз вітчизняної й зарубіжної психолого-педагогічної, лінгвістичної, методичної літератури з проблем розвитку мовлення особистості; розробка змісту і методики формування мовленнєво-комунікативних умінь у процесі аналізу тексту;

- **емпіричних** – з'ясування шляхів підвищення рівня сформованості мовленнєво-комунікативних умінь, виявлення основних чинників, що

сприяють мовленнєвому розвитку школярів у процесі аналізу текстів; кількісний та якісний аналіз експериментальних даних.

Теоретичну основу роботи становлять положення теорії мовленнєвої діяльності (Виготський Л., Леонтьєв О.О.), психолінгвістичні основи мовленнєвої комунікації (Жинкін М., Леонтьєв О.О., Маркова А., Синиця І.), становлення творчої особистості у процесі навчальної діяльності (Божович Л., Венгер Л., Волощук І., Давидов В., Ельконін Д., Менчинська Н.), наукові дослідження про творчу діяльність (Богоявленська Л., Гончаренко С., Костюк Г., Кочерга О., Кульчицька О., Моляко В., Пономарьов Я., Роменець В., Холодна М.), праці лінгводидактів (Бадер В., Біляєв О., Варзацька Л., Васильківська Н., Вашуленко М., Гудзик І., Мельничайко В., Пономарьова К., Хорошковська О.) з проблеми розвитку комунікативних умінь учнів, а також праці дидактів (Бабанський Ю., Лернер І., Савченко О., Скаткін М.), що стосуються загальних питань теорії навчання (законів, принципів, методів тощо).

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що здійснено теоретичне обґрунтування засад формування складати тексти-описи на уроках української мови як важливого складника виховання мовної особистості молодшого школяра; *створено й експериментально перевірено* методику роботи учнів 3-4 класів над текстами-описами; *окреслено* зміст роботи з розвитку творчо-мовленнєвих умінь молодших школярів на уроках української мови в процесі роботи над текстами-описами, *уточнено* лінгводидактичні підходи до творчої роботи над текстом-описом у початковій школі.

Практичне значення дослідження визначається його комунікативною спрямованістю і полягає в розробці оптимальної системи навчально-тренувальних вправ і завдань, спрямованих на розвиток мовленнєво-комунікативних умінь на основі аналізу і складанню текстів, з метою підвищення рівня мовленнєво-комунікативної підготовки учнів початкових класів. Матеріали роботи можуть бути використані вчителями початкових класів у роботі над

формуванням мовленнєво-комунікативних умінь на уроках української мови, а також студентами педагогічного факультету під час педагогічної практики.

Апробація результатів дослідження. Апробація і впровадження результатів дослідження відбувалися на уроках української мови в початкових класах у процесі навчально-педагогічної практики, матеріали роботи обговорювалися на засіданні кафедри теорії та методики початкової освіти, заслуховувалися на студентській науковій конференції Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи 90 сторінок, з них – основного тексту 84 сторінки.

ВИСНОВКИ

Основним завданням початкового курсу навчання української мови є мовленнєвий розвиток молодших школярів – формування умінь висловлюватися в усіх доступних для них формах, типах і стилях мовлення. Засвоєння елементарних відомостей про текст, його ознаки та структуру, закономірності функціонування мовних одиниць у текстах різних типів і стилів сприяють ефективному виробленню в учнів необхідних комунікативних умінь і навичок, підвищенню рівня їхньої мовленнєвої культури. І чим раніше молодші школярі усвідомлять залежність уживання засобів мови від адресата, мети і сфери спілкування, тим продуктивнішою буде їхня мовленнєва діяльність.

Для реалізації мовного змісту навчання опису з метою розвитку мовлення школярів доцільно використовувати такі методи: 1. Методи введення граматичних форм — сприйняття й осмислення значення змісту словосполучень і речень. 2. Методи активізації описових синтаксичних конструкцій у мовленні дітей та збагачення їхнього мовлення різноманітним словосполучень і речень. 3. Методи активізації побудови описів.

Створення жанрів описового характеру здійснюється в певній послідовності: від формування вмінь «бачити» ознаки, підбирати їх до знайомства з особливостями цього типу мовлення та до складання текстів різних жанрів. Результативність роботи залежить від застосування цікавих засобів навчання, зокрема мультфільмів, інтерактивних методів (лінгвістичних експеримент) тощо.

Осмисленість сприймання завжди виявляється в єдності з цілісністю образу сприймання. Це досягається на основі узагальнення знань про окремі властивості і якості предмета, явища, про структурні особливості. Тому під час організації сприймання твору виділяються окремі сторони і властивості тексту і на їх основі створюється цілісне уявлення.

У зв'язку з тим, що в дітей молодшого шкільного віку недостатньо розвинутий цілеспрямований аналіз, необхідно від уроку до уроку розвивати в учнів вміння порівнювати і зіставляти, виявляти певні ознаки предметів і

синтезувати ці ознаки в цілісний образ. Для цього доцільно використовувати різноманітні вправи на порівняння образів персонажів, пори року, розрізняти різні жанри опису про одне й те ж явище тощо. За допомогою правильно підібраних запитань вчитель може домогтися повної, різноманітної і яскравої характеристики предмета, особи, порівняння її особливостей з особливостями інших образів, героїв.

Для роботи над текстами-описами доцільно використовувати ілюстрації. Сам підбір ілюстрацій необхідно здійснювати на основі актуальності змісту і його відповідності конкретним методичним цілям, доступності і високих естетичних якостей зображення, характеристики його композиційної структури. Це збагачує дитяче сприймання, розширює уяву, спонукає до узагальнень. Слухове сприймання в молодших школярів ще недостатньо розвинуте, щоб за словом вони бачили конкретний образ.

Необхідно проводити роботу над семантикою слова. Завдяки цьому діти частіше працюють над уточненням мовленнєвих одиниць, значно активізують свій словник, усувають із нього слова, які не відповідають літературній мові. Для цього найефективніший шлях – евристична бесіда (вдатися до словникових тлумачень близьких за значенням слів і на цій основі будувати бесіду, щоб побачити різницю між стилістично-нейтральним словом і контекстуально-образним).

Одним із дієвих засобів формування умінь складати тексти-описи є лінгвістична робота з художнім текстом, оскільки саме цей жанр дає змогу навчити дітей володіти словом, висловлювати думки, користуючись образною експресивною лексикою, розуміти додаткові семантичні відтінки, що надають слову нового значення і створюють емоційно-експресивне висловлення. У процесі лінгвістичного аналізу збагачується словниковий запас учнів, формується культура усного та писемного мовлення молодших школярів.

Оволодіння лексичним багатством мови неможливе без вивчення її синонімічних й антонімічних засобів. Робота над

Серед різноманітних видів вправ під час вивчення лексики важливе місце посідають вправи з синонімами та антонімами, мета яких допомогти учням тонше сприймати слово, бачити в ньому, крім основного значення, ще й різні смислові та експресивні відтінки. Крім того, виконуючи вправи з синонімами та антонімами, школярі користуються такими логічними операціями, як порівняння, зіставлення, протиставлення, які сприяють розвитку розумових здібностей дітей.

Одним із дієвих засобів формування умінь у молодших школярів складати тексти-описи є робота з художніми картинами. Це потужний матеріал, який дає змогу вчителю навчити учнів володіти словом, висловлювати думки, користуючись образною експресивною лексикою, розвивати творчу уяву дітей, збагачувати словниковий запас учнів, прищеплювати культуру усного та писемного мовлення дітей, вдосконалювати зміст і форму учнівських текстів. Основою розвитку творчих здібностей учнів початкових класів було визначено цілеспрямовану роботу з образами уяви як результату мовленнєвої діяльності молодших школярів.

Проведене експериментально-дослідне навчання підтвердило ефективність запропонованої методики. Рівень мовленнєво-комунікативної підготовки учнів початкової школи значно підвищився завдяки застосуванню на уроках рідної мови спеціальної системи вправ і завдань, спрямованих на розвиток мовленнєво-комунікативних умінь школярів у репродуктивних і продуктивних видах мовленнєвої діяльності.

Серед передумов ефективності експериментального навчання виділяються: тісний взаємозв'язок експериментальної системи вправ з діючими навчальними програмами з української мови, опора на знання учнів, що підвищує її доступність та ефективність, усуває суперечності між дослідним і традиційним навчанням, створює резерви розвитку зв'язного мовлення школярів без затрат додаткового навчального часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови : [навч. посіб.]. Львів : Світ, 2003. 432 с.
2. Бевзенко С. П., Литвин Л. П., Семеренко Г. В. Сучасна українська мова: синтаксис : навч. посіб. Київ : Вища шк., 2005. 270 с.
3. Бондарчук Л. І. Методику підказує текст // Укр. мова і літ. в школі. 1992. № 2. С. 4–6.
4. Варзацька Л. О. Вивчення морфології у взаємозв'язку з лексикою, синтаксисом і стилістикою // Укр. мова і літ. в школі. 1978. № 7. С. 63–69.
5. Вашуленко М. С. Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-річного початкового навчання // Початкова школа. 2001. № 1. С. 11–14.
6. Вашуленко О. В. Дидактичне забезпечення ефективності наступності змісту на суміжних ступенях освіти. URL: sgo.nbuiv.gov.ua/method/18.pdf 1 (дата звернення: 02.02.2019).
7. Вашуленко М. С. Методика навчання української мови в початковій школі : навч.-метод. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Літера ЛТД, 2011. 364 с.
8. Вашуленко М. С., Дубовик С. Г., Мельничайко О. І. Українська мова : підручник для 4 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навч. укр. мовою. Київ : Освіта, 2015. 192 с.
9. Гайовий Л. А. Ритмомелодика художнього тексту // Мовознавство. 1984. № 1. С. 17–19.
10. Глазова О., Косян Т. Навчальні перекази // Дивослово. 1996. № 5. С. 6–12.
11. Глазова О., Косян Т. Навчальні перекази // Дивослово. 1997. № 7. С. 33–36.
12. Голубков В. В. Мастерство устной речи. Москва : Просвещение, 1965. 114 с.
13. Горяний В. Д. Стилiстична роль абзацу // Укр. мова і літ. в школі. 1971. № 10. С. 47–48.

14. Грипас М. Робота над текстом на уроках української мови у 4–5 класах. Київ : Рад. шк., 1988. 137 с.
15. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). Київ : Райдуга, 1994. 61 с.
16. Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти» від 21 лютого 2018 р. № 87 // Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1–2 класи. Київ : Освіта-Центр плюс, 2018. С. 92–121.
17. Довга О. М. Як написати твір : метод. посіб. для вчителів-словесників. Київ : Просвіта, 1995. 243 с.
18. Донченко Т. Як готувати учнів до переказу // Укр. мова і літ в школі. 2001. № 1. С. 3–4.
19. Загнітко А. П. Актуальні проблеми текстової лінгвістики // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. Донецьк : ДонДУ, 1999. Вип. 5. С. 95–111.
20. Закон України «Про освіту» // Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1–2 класи. Київ : Освіта-Центр плюс, 2018. С. 9–91.
21. Захарійчук М. Д., Мовчун А. І. Українська мова : підручник для 3 кл. загальноосвітн. навч. закладів з навч. укр. мовою. Київ : Грамота, 2013. 176 с.
22. Захарійчук М. Д., Мовчун А. І. Українська мова : підручник для 4 кл. загальноосвітн. навч. закладів з навч. укр. мовою. Київ : Грамота, 2012. 176 с.
23. Каніщенко А. П. Методика навчання української мови в початковій школі : лекційно-практичний курс із дисципліни. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2016. Кн. 1 : Методика вивчення мовної теорії ; Методика розвитку усного та писемного зв'язного мовлення. 174 с.
24. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови : навч. посіб. Київ : Либідь, 1995. 311 с.

25. Карпалюк В.С. Лінгвістичний аналіз тексту як засіб розвитку образного мовлення молодших школярів // Дитяча книжка у сучасному освітньому просторі: реалії та перспективи. Кам'янець-Подільський, 2009.
26. Ковальчук О. Виховання в учнів відчуття тексту // Дивослово. 1996. № 5–6. С. 18–20.
27. Концепція мовної освіти 12-річної школи // Дивослово. 2002. № 8. С. 59–65.
28. Коршун Т. В. Відбір лексики для початкового етапу засвоєння української мови (на матеріалі шкіл з рос. мовою викладання). Київ, 1995. 24 с.
29. Крупа М. Критерії відбору художньої словесності для лінгвоаналізу // Теорія і практика літературного аналізу художнього тексту. Тернопіль : Лілея, 1997. С. 6–25.
30. Кузнецова Н. І. Робота з синонімами в 4 класі // Укр. мова в школі. 1981. № 12. С. 45–49.
31. Кучеренко І. А. Система роботи з розвитку стилістичних умінь і навичок учнів (10–11 класи) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2005. 223 с.
32. Лазебник Ю. Спілкування текстом // Мовознавство. 1995. № 1. С. 78–85.
33. Лісовський А. Художня розповідь тексту // Дивослово. 1994. № 1. С. 15–17.
34. Лобчук О. Ознайомлення молодших школярів з типами текстів / Сучасна школа України. 2012. № 4. С. 48–51.
35. Мамалига А. І. Синтаксичні конструкції зв'язного мовлення // Сучасна українська мова : підручник / за ред. О. Д. Пономаріва. 3-тє вид., переробл. Київ : Либідь, 2005. С. 455–476.
36. Мартіна О. В. Розвиток комунікативних умінь молодших школярів у процесі роботи над художнім текстом // Дитяча книжка у сучасному освітньому просторі: реалії та перспективи. Кам'янець-Подільський, 2009.

37. Мельничайко В. Я. Дидактичні можливості переказів-мініатюр // Дивослово. 1995. № 9. С. 31–33.
38. Мельничайко В. Я. Лінгвістичний аналіз художнього тексту: завдання і методи // Теорія і практика літературного аналізу художнього тексту. Тернопіль : Лілея, 1997. С. 26–60.
39. Мельничайко В. Я. Робота над структурою тексту під час підготовки до навчального переказу // Укр. мова і літ. в шк. 1981. № 5. С. 52–54.
40. Мельничайко О. І. Використання серій малюнків для розвитку мови // Початкова школа. № 7. 1973. С. 27–31.
41. Мельничайко В. Я. Лінгвістика тексту в шкільному курсі української мови : посібник для вчителя. Київ : Рад. шк., 1986. 168 с.
42. Мілева І. В., Нікіна А. В. Практикум з лінгвістики тексту : навч.-метод. посіб. для студ. ВНЗ. Луганськ, 2011. 286 с.
43. Організація тексту : граматики і стилістика / редкол.: В. М. Бріцин, Г. П. Їжакевич [та ін.]. Київ : Наукова думка, 1979. 102 с.
44. Пасік Н. М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту : навч. посіб. для студ. філол. фак-ту. Ніжин : НДПУ ім. М. Гоголя, 2003. 206 с.
45. Пентилюк М. І. Аналіз тексту на уроках мови // Дивослово. 1999. № 3. С. 21–23.
46. Пентилюк М. І. Культура мови і стилістика : пробний підручник для гімназій гуман. профілю. Київ : Вежа, 1994. 237, [2] с.
47. Переказ із творчим завданням як екзаменаційна форма перевірки учнів з української мови у загальноосвітніх навчальних закладах // Дивослово. 1999. № 1. С. 18–21.
48. Піддубний М. А. Розвиток зв'язного мовлення (8 кл.) // Укр. мова і літ. в шк. 1991. № 4. С. 18–20.
49. Плівчук К. Урок розвитку зв'язного мовлення (9 кл.) // Дивослово. 1997. № 2. С. 25–28.
50. Плющ М. Я., Грипас Н. Я. Робота над текстом у початкових класах : посібник для вчителів. Київ : Рад. шк., 1986. 168 с.

51. Потебня А. А. Слово и миф. Москва : Правда, 1989. 192 с.
52. Радченко І. Готуємося до шкільного твору та переказу : навч. посіб. Київ : А.С.К., 2004. 80 с.
53. Рінберг В. Л., Усатеко Т. П. Текст і навчання зв'язного мовлення // Укр. мова і літ. в шк. 1989. № 2. С. 56–59.
54. Савченко О. Я. Новий етап розвитку чотирирічної початкової школи // Початкова школа. 2001. № 1. С. 6–11.
55. Савченко О. Я. Літературне читання. Українська мова. 4 клас : підруч. для загальноосвіт. навч. закл. Київ : Освіта, 2015. 192 с.
56. Семченко М. Т. Розвиток усного та писемного мовлення. Київ : Либідь, 1986. 232 с.
57. Стельмахович М. Г. Система роботи з розвитку зв'язного мовлення в 5–9 класах : навч.-метод. посіб. Київ : Рад. шк., 1981. 136 с.
58. Стріляна А. М. Уроки розвитку зв'язного мовлення у 8-му класі // Укр. мова і літ. в шк. 1988. № 4. С. 43–45.
59. Телия В. Н. Вторичная номинация и ее виды // Языковая номинация: виды наименований. Москва : Наука, 1977. С. 129–221.
60. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1–2 класи. Київ : Освіта-Центр плюс, 2018. 240 с.
61. Українська мова : енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. Київ : Укр. Енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2007. 856 с.
62. Ушинский К. Д. Сочинения. Москва : Просвещение, 1949. Т. 5. 591 с.
63. Формирование семантики и структуры художественного текста : межвуз. сб. нач. тр. Куйбышев, 1984. 190 с.
64. Франко З. Т. Образність в українському мовленні // Українське усне літературне мовлення / за ред.: І. К. Білодіда, М. А. Жовтобрюха та ін. Київ : Наукова думка, 1967. 76 с.
65. Хорошковська О. Н. Розвиток українського мовлення молодших школярів // Поч. шк. 1997. № 8. С. 14–16.

66. Цінько С. Критерії відбору текстів для сприймання учнями на слух // Укр. мова і літ. в шк. 2000. № 4. С. 11–14.
67. Шевчук Л. М. Вправи і завдання у підручниках з української мови для формування текстотворчих умінь учнів 2 класу // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / [редкол.: О. М. Топузов (гол. ред.) та ін.]. Київ : Педагогічна думка, 2016. Вип. 16. С. 473–481.
68. Шелехова І. Про систему роботи з розвитку зв'язного мовлення у 6 класі // Дивослово. 1994. № 1. С. 62–64.
69. Шмелев Д. Н. Введение // Способы номинации в современном русском языке. Москва : Наука, 1982. С. 3–44.
70. Янченко О. Формування в молодших школярів уміння працювати з поза текстовими компонентами підручника // Поч. шк. 2005. № 7. С. 10–14.